

23460

23460

Landsmåls- och Folkminnesarkivet

Uppsala

Småland

Misterhults s:n

och angr. s:nar

11/12 56

Skogsmark, Gunnar 1956.

ULMA:s frigel. M. 219 Frigor rövande
surfisk, gravfisk, luftfisk och liknande.

47 bl. 42

23460

Godkont för koptrenny 2010-04-21 / M. Högström

M 219.

Frågor rörande surfisk, gravfisk,
lutfisk och liknande.

Uppsökningar från Vister-
lult och angående bokna-
er i Luma, Skogsmark.

Torfisk:

Eftersom Visterlult är en
mycket långsträckt skärgård-
socken och dessutom i areal
Sveriges största socken söder om
Dalaälven har fisket genom tje-
derna haft stor betydelse för
socknen. Därför var det viktigt
att Luma konservera fisk och
få den att hålla sig under året.
I nämnda socken menade man

med färsk fisk alltid dagsfisk.
 De olika konserveringsmeto-
 derna var många. Ad f. ex. va-
 ra innehavare av en bylla
 saltad ål ansågs förmöget.
 Men de fattiga fisk nöja sig
 med betydligt enklare fisk-
 kost och då kom saltorkad
 fisk att få oerhörd stor bety-
 deelse. Ström, den by, där samt-
 ligen mina förfäder ända se-
 dan 1600-talet både idkat
 jordbruk och fiske kom att nå
 sin högsta levnadsstandard,
 då "ortens" om våra gamla fisk
 ryp i ån får att leka. Med
 "ort" menas "id" och är en
 dialektal benämning, som
 mig veterligt inte förekom-

mer anmärstades. Min
 äldst kände förfader, Ingemar
 i Ström köpte sul. en gamm-
 nalt kontrakt, som förvaras
 hos min kusin, Allan Gustro
 i Ström, av ättens Håmmar-
 skjöld den gård i Ström, som
 han tillsländast hade bru-
 kat som arrendator. Detta köp
 skedde 1646 och alltså dess
 har i släktens generationer
 ständigt upprepat, vilken stor
 betydelse den nämnda fisk-
 sorten hade för byn med om-
 rind. Orten var också län-
 ad fisk, helst om vännest
 inte var för högt i ån, utan
 den fiskande kunde gå i det
 kalla vännest, utan att det-

4

samma steg över stovelskap-
ten. Nu i dag får jag nästan
varje vår två ströms och som
det heter "plockar art", fjäl-
lar den, flåkar den, saltas
den och hänges upp den
på ytterväggarna till sol-
torkning. Men jag är nog
blant de få, som numera
uppkallar torrart, vilket
egentligen fastän räknat
som fättigmansrost, är
en delikatess, sedan den
med ykhammare bultats
på luggkubb, kokats
eller stekts i ugn och ätas
med kokt varm potatis och
grädd. Den får gärna lov att
ätas med fingrarna som

då man äter kräftor, ty den
 är fast och hård samt ganska
 seg och passande till mats-
 äsk. Förr var det mycket
 vanligt, att dagverkanens
 matsäck bestod av torrfisk,
 bröd och en liten kagge
 kärnjölk. Det har både min
 far och minna två farbröder
 fått som matsäck många
 gånger, då de begav sig ut på
 arbete i skogen eller på
 åker och äng. Min far var
 född 1868. Men även så var
 andra fiskarter konserverade
 på detta sätt nämligen "pau-
 ker" (braccupanka) även kallad
 flia eller braccupflia, samt
~~ett~~ märt. Den förnämligaste

torr fiskes har emellertid
 i alla tider varit orten
 eller iden, vars fjäll också
 användes till klarmedel för
 kaffe, liksom också ålök, och
 torkat och klippt i små-
 bitar. Hur fällig en männ-
 iska var, kunde hon all-
 tid fiska ort på varen, ty
 inga redskap alls behövdes.
 Den som hade sina fem
 fingrar i behåll på höjer
 hand hade bara att gå till
 i vätnet och plöcka samt
 kasta upp dem på åstrand,
 där andra gick och som-
 lade dem i säckar. Min
 far och farfar (född 1843)
 berättade, att vissa varar

'gisk orten lies' i sådana
 mängder, att då byn får
 sin årshov, fisk man
 fara uppåt landet med
 stora hästlass 'ort' och sälja
 den för en billig penning.
 "Ortekurra" var en subord
 för ortfisket byggd stuga
 eller koja vid Lilla Råe-
 mar, där nu flytes ut i
 Östersjön. Här samledes
 ungdomen en värkval-
 larna för att plocka ort
 och det höll den på med
 hela väntes. På en enda
 vand kunde man en år-
 shovet plockas, ja ibland
 endast på några timmar.
 De, som ville biva smel-

laudat gick in i Ortekurra
 och lade sig på en bänk vid
 par timmar, medan de där
 ute fortsatte att plaska. Det
 var som en fest för mig -
 domer, och många lysor hade
 de då för sig. Man sade all-
 tid, att 'ortet' skulle kil-
 les (kittlas) på ryggen först,
 så stod den riktigt stilla
 och man kunde småning-
 om föra handen framåt
 och knipa den om nacken.
 Jag har provat knepet och
 det stämmer. Fisken står
 stilla och vinkar endast litet
 med stjärten. Ända till för
 några år sedan, kanske 25
 stod Ortekurra kvar man så

nu rivas. Även från åbror
 kunde fisken fångas men
 då med snara av cillertråd
 och sid gjo, fast samma me-
 tod var mera tidsödande
 och endast användes, då
 vattenet var för högt, så
 att man inte kunde klara
 stovelskapen för vatten. När
 fisken körts hem med last
 och vagn eller burrets i säckar,
 vidlon rensningen, fläk-
 ningen och saltningen mest
 av kvinnorna men var det
 alltså stora mängder fisk,
 fisk oskå Karlarna ljäpa
 till. Senom fiskens ^{stjart} ~~stjart~~ trädde
 sedan gjoen och den hängdes
 upp andra dagen. Det var

Om det är soligt väder blir torrfisken
färdig redan på en vecka.

Aldrig någon riss, än spog-
flugor eller andra insekter
skulle fördärva fisken, ty
de skydde saltet. De surkade
gärna omkring, där fisken
hängde, lockade av doften,
men man såg aldrig någon
fluga sitta sig fast på någon
fisk och äta. Min far hade
ett ordspråk, som kanske
varit gängse i hans släkt:
"De äto torr art i myppars
(mypotatis) då ä som to va
mygift." Uttrycket förräder
att anrättningen var högt
göuterad. Men av året stod
sig inte fisken, då det nog
kunde bli maskigt, och
det var ju inte nödvändigt

11

heller, då den nya vägen kom
med ny fisk. Man förvarar
de torr fiskens i trästavar,
som antingen var laggad
av staver eller också fram-
ställda genom att man ur-
holkade en torr trästava,
och försåg denna med botten
och lock. Den sådana 'hol' finns
finns i Ström. Torr fiskens kan
även ätas rå, om man först
bultar den. Rökort (helst
svissrök) är en delikatess
man bör att tala. Om i dag
är det vanligt i Skärgården
att man torkar ort, praka och
rikt. Haren av den sistnäm-
da fransbiljes som mindre
god. Den känns tydligt igen

på de mera spretande fjällen
(ungefär som på en ^{torr} granballe).
Det är troligt, att fjällen på
hänfisker något reser sig
efter lek.

Saltad torsk eller stöp-
torsk var också vanlig förr
och den, som inte hade råd
till en lyfta saltad sil, kunde
alltid fylla byttan med
salt torsk. Denna saltades
mer i träkärl och varvades
med groft salt och stöt sig
då hela vintern. Den äts re-
dan kokt med sin spad och
med kokt potatis men smaka-
de ända bäst, om den av-
rättades med ljus vit sås
alldeles som man arrätterar

lutfisk och då tillsattes vid
 bordet senap efter behag. I
 någon man röktes man också
 torst, femdra och öl. I min
 hem röktes ibland t. o. m.
 gädda men jag tror, att det
 var min mors eget lilla på-
 fund. Det var god som smör-
 gäspålugg. Att det kunde
 klagas på fiskdiäten händer
 nog ibland. På en gård, där
 familjen var fiskälskare
 hörde jag en gång en dräng
 säga om gädda: "Heller
 äter ja' sin snok." Torrfisk
 äts för av hög som lag, ty
 fastän det nog i grund och bot-
 tens ansågs vara fattigmans-
 kost, förekom det lika ofta i

burgna bondshen. I min
 barndom, så där omkring 1915
 var jag med på en mötsbåt-
 färd till Västervik. Det var någ-
 ra gubbar, som skulle dit på
 något sammanträde och jag
 fick följa med min far. Jag
 gav då akt på, att Erik Sand
 en gammal originell bonde
 och bokeupamp tog fram ett
 "smörgåspaket" av något enk-
 lare slag än de andra, då
 det skulle ätas matsäck
 under sjöresan. De övriga
 hade delikata smörgåsar i
 vitt papper men Erik Sand
 hade grovt bröd och torrfisk
 insvept i en tidning. De
 andra blev "burgna" och det

slutade med bytesaffär. Alla
 ville smaka Sando torr fisk
 men då fisk de lov att offra
 en smörgås på affären. Där
 var det inte fattigdom, som
 var med i spelet ty Sando
 ansågs som ganska burgen.
 Så där för en 20 år sedan
 började torr fiskens försörjning
 från bondens bord och mig-
 dom av i dag ätes absolut
 inte sådant. Dock förekom-
 mer det än i vissa hem, som
 i Ström, där kan jag få äta
 torr fisk, när jag än kommer
 dit på året och själv torka-
 de jag ort för familjens be-
 hov sista gången 1953 och
 kommer nog att göra det än

någon gång. I min barndom-
 lew förekom både torkad ört
 och kvort, mera sällan pan-
 ka, vilken användes mera läng-
 re utåt kavsbandet. I min
 barndom kom jag och en
 annan pojke efter en kavs-
 seglats till en skärgårds-
 gubbe, som kallades snon
 i Rindströmmen. Somme
 förstod, att vi var hungriga
 och på sjöbodväggas längde
 goda om torra pankor, ty det
 var ännu på sommaren och
 lagret var knäppt "tullat".

Da sade gubben, medan han
 med tummen pekade på väggarna
 "A vi hungrig ps jke, så ta
 er värs e pankor på väggarna." Vi tyck-
 te, det smakade gott.

Rut fisk kallas i Tuister-
 lutt för stock fisk. Därav
 har alltid kommit från Väst-
 Botten och bestod av gräsej
 och spirlänga. I M. är det ej
 jul nu man inte äter stock-
 fisk men den äts före minst
 en gång i veckan både i
 mitt barnomsken och hos and-
 ra. Inomot vären var man led
 på stock fisk. Det otrevliga
 med denna fisk var, att hand-
 larna ofta hade den uppställt
 eller liggande framom dis-
 ken, där brudgubbarna spöt-
 tade smis. Nu farbror till
 mig föy i sin ungdom, hur
 en hund lät sin väsen på
 en knippastockfisk, som stod

mot disken i en lanthandl.
 Av den orsaken att han al-
 drig mer stockfisk. En gam-
 mal införd u.-bo äter inte
 lutfisk, om den inte är stu-
 vad i den vita säson. I gam-
 mal tid var det vanligt, att
 varje bondmans själva kunde
 bereda stockfisk men på se-
 nare tid var det fler och fler
 som anlidade de gamla vid
 denna lutning. Stockfisk
 lutades flera gånger under
 året och inte bara till jul.
 Man började vid jul ^{äro} att ha
 lutfisk på bordet och sedan
 förskön det hela vintern
 ända fram till vårparten.
 Vid jul var det också höj-

tidsmat, eftersom det inte
 ärlits sedan föregående var
 man sedan blev det vardags-
 mat hela vintern. Julens let-
 fisk skulle göras i ordning
 på Anna - dagen. Den tra-
 ditionen bröt ingen smot.
 Den blev bäst då till jul,
 menade man. I minn hem
 förekom som tradition i
 stället för letfisk, stuvad, färsk
 abborre julaftons kväll. Det
 var alltid samma fiskare,
 Anders i Djupsund, som
 levererade denna fisk både
 till min morfar och min
 far. Men det var endast
 familjetradition och före-
 kom inte i andra hem.

Redan på Russia - dagen an-
 sågs stockfisken vara färdig
 att ätas och de flesta läng-
 tade så efter denna rätt, att
 de började taga till den redan
 då. I regel lutades redan
 första gången så mycket
 fisk, att det räcker hela
 året. I min föräldrarnas
 gjordes det så man åt
 Lenns hem, som lutade
 fisk både två och tre gånger.
 Men bara fiskens sköttes or-
 dentligt, så var detta sena-
 re förfarings sätt alldeles
 onödigt och tog bara upp
 en massa tid, som hus-
 modern behövde till annat
 arbete, som måste utföras.

(och kryddpeppar)

Svartpeppar användes mest
 som krydda men på senare
 tid, sådär från 1925, även be-
 nap. Både dessa kryddor an-
 vändes efter personlig smak.
 Jag minns en gammal väst-
 götaland, Kjellin i Djur-
 vadsnäs, vilken lagt av knal-
 lslivet och köpt sig gård
 i M. (Lipson min morfar).
 Denne blev en gång efter
 jul bjuden på stekfisk
 mitt hem. "Man måste
 pippra", sade han och pepp-
 rade på fisken, så att den
 blev alldeles svart. Sedan
 åt han med god aptit,
 medan tararna rann i
 hans ögon av den starka

pepparn. En snål präst på
 1800-talet hade en gång
 kalas för bönderna. De bjöds
 m^usterm^ultsbönderna för jäs-
 ta och sista gången på stock-
 fisk som kalasmat. Men
 de protesterade hörbart
 och några lär ha tagit med
 till sig och gått hem, en
 svår fada för värdinnan.
 "Stockfisk, då få en väl
 äte hemme, så då räk-
 ker, så då ska en väl run-
 ne slippe på kalasa,"
 lär de ha sagt. Spirlänga
 har alltid ansetts finare
 än gräsej men kunde ju ofta
 vara en smaksak. Spirlänga
 användes av de bergvare,

medan gränsjen sås av de
 sämre lottade till följt av
 sin billigare pris. Såsom,
 som stockfisken stuvad i,
 skulle vara mycket tjock
 och vit. Några rödde i senap,
 då så den blev gulaktig.
 Skånsk senap användes
 mycket sällan för i M.
 men har nog under sena-
 re tid kommit mer och
 mer till användning. Om
 kring 1920-talet blev det inte
 "fint" längre så högs "Stock-
 fisk" utas då följt av M.-
 bon in i benämningso
 "lut fisk". Men de gamla
 i M. säger så i dag "Stock-
 fisk".

Beredning av lutfisk.

Anna-dagen blötlades fisken och fisk ligga, tills den blev riktigt uppblött. Sedan häll-des björkaska i en påse och över denna påse hälldes vatten, i regel så där en 10 liter men annars beroende på, hur mycket fisk den skulle lutas. Så fisk det en stå ett par dagar, varefter det silades mycket nog. Därefter varvades fisken i en träbalja men först lade man i botten ett lager kalk. Sedan fisk och så kalk igen, varvtals alltigenom. Allra överst skulle det också

strös kalk. Sedan slogs luten
över och press lades på allt-
sammans medelst lock
och stonas till lagom tyngd.

Ruciadagen var fisker-
färdig, och då töttades den
ren och sköljdes mycket
noga. Man bytte ofta vatten
på den och i vattnet lade
man lite salt för att fisken
skulle bli fastare och för
att luten skulle dragas ur.

Frammot 1910-talet
började man använda lut-
pulver men med detta fick
man handskas varligt be-
träffande nätet, ty annars
kunde fisken bli totalt
försörd. Man tillsatte också

så vissa delar soda eller hade
subart sodalut.

⊗ Thalpen, som lades varvtals
med fisken, hade till uppgift
att lösa fisken, som ju såsom
nåvara är hård som en stock.
Av detta senare kommer nog
benämningen 'stockfisk'!

Jag kommer ihåg, när
min mor sådär omkring 1910
övergick till att använda lutf-
pulver vid lutning av fisk
och att hon då litlens pro-
vade sig fram, rädd att
förstöra den goda fisken.

Hon begagnade sig också
av sodalut. Men det gamla
säkra och väl beprövade re-
ceptet är nog det med björk-
aska och kalk.

"Mor Rise i Djöhagen" i M. var
 en bondkränna, som dog den
 20 jan. 1919 vid 78 års ålder.
 Hon brukade varje år "läggas
 in" i vassbuk, en liten ström-
 ning i storlek som en an-
 jorts och med bröstbenen
 utstickande genom bukskiv-
 net, varav namnet kom-
 mer. Hennes recept är här:

Vassbucken rensas inte alls
 utan tvättas endast och läg-
 ges i saltvatten. Nästa dag
 togas den upp ur vattnet
 och lägges i senkerkruka (s. k.
 stenkruka el. stenkruka). Den
 varvas med ruggen och
 krydd peppar och vitpeppars
 salt och bakes tillsättes.

Sockret och saltet arbetas ihop i följande proportion: 1 sked socker o 2 skedar salt. Dessa ströddes över varje varv tillsammans med peppare. Rök skäres i, men endast till en brag brytning i smek.

Sedan lägges en rund träskiva lagom stor för kruset över sista lagret men innan dess tillsättes alliblag i följande proportion på gradflaskan: 2 gr. alliblag. Varefter flaskan fylles med vatten. Den andra lag fylles på kruset och när man lagt träskivan på, lägges en lagom tung sten över det hela som press. Därefter

skall kruset stå orört i 6 veckor. I inläggningen skall ske i november och vara färdig lagom till jul.

Om sandel tillsättes får inläggningen färg och övergår till rödbrun. Den inläggning står sig hela vintern, om den förvaras på kallt ställe.

Glödhoppor (s. B. sotare) är strept strömming, som lägges på glöd eller direkt på väl rengjord järnspis. Strömmingen blir då något svart men god, om den ätes till het ugnsstekt potatis (ugnsbakad) med skal på.

Pöckling p. rökt ström-
 ring, göres numera i ström-
 ten hushållet men är
 nog inte gammalt. Jag
 har åtminstone inte
 hört talas om, att man
 förr i världens rökte
 strömming eller som man
 säger här i Skärgården,
småbill. Glödhoppor är där-
 emot en mycket gammal-
 dags rått. I M. säger man
 glödhopper. Förr i världens ha-
 de man alltid nedsaltad
 strömming i träbyttor och
 det har man nog än i dag
 i Skärgården, liksom saltad
 öl. All nedsaltad fisk höll
 sig fin till framtåt varen.

Surströmming och lik-
 nande jäst fisk är något,
 som M.-ben aldrig förstår
 sig på. Det har man alltid
 kallat som något äskligt
 och hårt när oätbart och
 något, som här enbart Torr-
 lämmingen till. Ett typiskt
 fall var, när min sväger, som
 var från Lappland i min
 barndom, sådär omkring 1910
 var på besök i sin barn-
 domshem i Lappland. Han
 hade lovat far och mor att
 skicka en kagge surström-
 ming för att vi skulle få
 smaka den. Han skickade
 också mycket rikligt en
 liten träkagge surströmming

samt tunnbröd men han
 hade glömt medfärdiga "bruks-
 anvisning". Tunnbrödet äts
 med smak men surströ-
 mingen lades i en stek-
 panna. Där hade den inte
 stekt många sekunder,
 för när far med handen
 för näsan sprang fram
 till spisen, lögg stek-
 pannan och sprang ut
 med den på sopstället
 och jag vill minnas, att
 stekpannan sedan fick lig-
 ga kvar som värdig
 till luga mat i vidare.
 Inga sort av gäst fisk har
 tilläts i U. eller över lund
 taget på denna trakt.

I frågelistan frågas det, var-
 för man grävde ner fisk. I
 M. vet man inte om detta för-
 faringsätt. Det frågas också, vad
 jag lägger för betydelse i or-
 det gräv fisk. Från början har
 man med gravad fisk menat
 nergrävd (nedergravad) fisk
 men liksom man slutade upp
 med att gräva ner ost i stall-
 gödsel, emedan detta förfa-
 ringsätt ansågs ohyggiensk,
 slutade man också upp med
 att gräva ner fisk. Metoden
 förändrades och blev mera
 hyggiensk, fastän man lik-
 väl kunde få fisker att bi-
 behålla egenskaperna att de
 ha varit nergrävd. Därför

bibehålls, också bevarningen
 'gravad'. Jag har ätit gravad
 sill, d. o. s. strömming, som
 läggs in rå över en natt och
 kan ätas sådan redan nästa
 dag. Men detta var en Blekingek
 metod, som jag inte känner
 till, ej heller hur gammal
 den är. Emellertid är väl
 gravad fisk alltid rå och
 varken salt eller torkad,
 ej heller sur, liksom heller
 inte någon kombination
 av de ovan nämnda slagen.

Den allmänna uppfatt-
 ningen i M. om Vårfishens
 betydelse i dieten var den, att
 den fattiga befolkningens
 levnadsstandard förändrades

högst väsentligt till det bättre
 och att man denna tid mådde
 förträffligt i byar och gårdar.
 Ström t. ex. var en ganska
 fällig by och det har i alla
 tider, (som jag redan skrivit,
 sedan långt ner på 1600-talet)
 genom släkterna talats
 om, vilken stor betydelse "or-
 ten" (idén) hade som till-
 skotts till den annars några
 posten under hela året till
 nästa vår. Idén är en mys-
 ket fet fisk, ja så fet, att
 den för vissa personer, sär-
 skilt de med klän mage,
 kan vara litet svår att ta-
 la. Först äts den färsk, så län-
 ge det gick och de första da-

garna var det ständigt fest,
medan man samtidigt
skötte om torkningen av
ortan. Den är svårast att tå-
la som färsk (och rök) men
som torkad var den lättare
att tåla, då fjellet drogs ur
genom salttorkningen. Me-
toden var ju också den enk-
last tänkbara. Det var endast
saltet, som kostade pengar
och även av den varan gick
det åt ytterst litet. Saltet
kunde visst är vara ganska
dyrt och svåråtkomligt för
fattigt folk, så det hade stor
betydelse, att det inte gick
åt så mycket av den varan.
Pengar hade man oflöt om.

Ett ortlivud ansågs hava sam-
 ma näringsvärde som ett kokt
 ägg och är dessutom en läcker-
 het. Det skall då sugas, som då
 man äter bräfnor och gärna kan
 man hålla över litet allika. Hu-
 vudet skall kokas. Före togs alltid
 vara på så många ortlivuden,
 som man kunde anså gå åt, då
 orten livudskars före saltörk-
 ningen. De gamla tillvaratager
 likaså torsklevuden, som man
 lägger torsklever i och kokar
 till s. k. "torskbräs", som ätes
 med varm potatis. Trädet ligger
 då i sitt grad. I varje livud
 instoppades en lever. Denna rätt
 är nu i dag mycket outtyckt
 bland skärgårdsbefolkningen.

Det fanns bondhusor, som
också kunde konsten att lägga
in kryddsill. Den gjordes av
stor strömming. Man an-
vände sig då av allihlag och
peppar och salt samt lager-
bärsblad. Sådan kryddsill
skulle helst förvaras i blek-
käril. I Ström gjordes alltid
luschmodern kryddsill varje
år, och likaså hos lättnad
Kustroddarna i Spärösund
i Västrums socken, nära Väs-
tervik. Där gjordes luschmodern,
fru Anna Englund en bytta
kryddsill varje år. Man tog
alltid till, så att det sedan
räckte hela året. Kök tog
man också till sådana sill.

82-åriga Anna Larsson, Över-
kult recept å inläggning av
sill = strömming.

Till 2 valar sill.
 (1 val = 80 st. = 20 kast)

3 kaffskoppar socker

2 " " salt

1 matsked ingefära

1 " " starkpeppar

1 " " kryddpeppar

samt litet lagerbärsblad.

Sillen (strömmingen) reu-
 sas och läggs i en ällikslag
 av 2 delar vätska och 1 del
 ällikgrit.

Får ligga i 24 timmar.

Den här lär vara en mycket gammalt recept på sillinläggning och den silleu bjöds främmande på, efter som den ansågs mycket fin. Den kunde också ligga länge, om den förvarades på svalt ställe.

Fru Anna Larsson bor nu på Söderhults Pensionärshem. Hon har i sin Krafts dagar varit mycket skicklig med inläggningar o. dyl. och ofta varit anlitaad att lita fisk åt yngre husmödrar, som inte haft reda på de gamla recepten. Hon lutade då efter den metod, som jag förut relaterat i detta sammanhang.

Äldringars och barns fördragande
av torkad fisk:

Jag har ofta hört äldringar säga, att de hellre fördrogo den salttorkade orten än den färska. Min farbror, Thors Johan Svensson i Ström, född 1872 och död 1931, sade alltid om torrort, att det var gammelmansmat och har varit i alla tider, för "di gamla har svårt å toge färsk ort, som di får välknyta (sveda mellan ryggen och bröstet samt sura uppstötningar) å, för han å så fet. När sofa har dräjt u(r) då fete, går han bättre å äte."

Barn var förr i världen mycket förtjusta i torrort och

liksom ungarna nu för tiden
 springer in och ber man-
 na om en smörgås, var det
 för inget ovanligt, att barn
 genomgick omkring och luktade, me-
 dan de samtidigt mumsade
 på en sag ortbit och lade
 ett stycke i handen. Sär-
 skilt sommardid tyckte bar-
 nen om denna rätt, som inte
 lade sig så tung i magen.
 Särskilt de första gångerna,
 strax efter torkningen, lyste
 barnens ögon av fröjd och måd-
 glädje, då de fingo de torr-
 ort på bordet. Rängre fram
 på sensommaren och hösten
 kunde de nog få njusa åt
 avrättningen. Jag talar av

egen erfarenhet, ty i mitt
föräldrarnas förhållande är
liken torr fisk.

Men att servera både torr
ort och torr mjört på sam-
ma gång var ett fel, som
husmodern ibland kunde
begå. Ingen rörde då mör-
ten, eftersom denna just inte
har något läskert över sig.
Det har däremot orten.

"Att mjört också mugar!"
Kunde det vid sådana till-
fällen låta från husmodern
och det kunde också hända,
att hon på samma sätt
fisk luto åt de äldre vid
bordet.

En gammal telefonapp-
arat

rator var lärarsommaren till
 sammans med mig, bjude
 på torrort och torrme²rt i Ström.
 Ibland talade tydligen Wö-
 ton, medan han lärmed at
 vildiga mängder ort. Vi and-
 na vid bordet frågade honom
 om orsaken och då talade
 han om, att han vid tele-
 fonuppsättning i skår-
 gårdens under en hel som-
 mar fäo sig denna räs ser-
 verad dagligen. De blvo så
 ledsa at det, att de passade
 på att slänga in vörten i
 Rakelugnen, varje gång jär-
 dinnan förbrann ut i Ro-
 ket. "Så när vi äntligen
 hade fäo telefonen färdig

på det stället, slutade han
 "låg hela Bakelugnen full
 av torkad uört, som väl vä-
 rdiman sedan kom på, och
 inte annat så till lösten,
 då hon skulle börja elda i
 Bakelugnen. Men då var vi, som
 väl var, på en annan ö långt
 därifrån och såg upp tele-
 fon och där fick vi torrt
 och det var mycket bättre."

Ett typiskt exempel på, hur
 fullständigt främmande en
 smälning (i detta fall en
 döderkultare) kunde stå inför
 en sådan företeelse som sur-
 strömming el. jäst fisk över
 levand laget, är följande:
 Den förut nämnda fru

Anna Larsson bodde för 12 år
 sedan vägg i vägg med en
 familj, som inte var så sär-
 skilds lyggniska. Hon hade
 givit akt på, att ett käril
 med strömming fäo stå oru-
 kad i flera dagar och det
 var på sommaren. Ruktet
 blev odräglig. Så en dag
 kom modern till fru Larssons
 grannfru dit, fick se ström-
 mingen och började laga till
 den, då hon menade, att den
 inte fick förfaras. Mannen
 kom hem om kvällen och blev
 serverad strömmingen men
 rodan vid första tuggan
 spottade han och sade: "Fy
 lundan, va va då här för

Smörje?" Svärmmodern svarar
 de ja: "Ja ä sän där sur-
 strömming, di kaller't ä
 dä ä redit fin ä dyr mat,
 så du ska lats da vä
 smake."

Men hon kunde inte få
 någon att taga en enda
 lugga av denna surströ-
 mning. Hon hade också ett svårt
 magår och svärmmodern försök-
 te iubilla honom, att det var
 rena lälsokosten, hon ser-
 verat.

Först på senare år har
 smälningarna börjat för-
 stå, att surströmming går att
 äta men det är då från Torr-
 läningarna, man får lära.